

Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΕΝ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ(*)

ΥΠΟ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Σ. ΣΑΒΡΑΜΗ, Π. Θ., Δ. Φ.

β) Ἡ ἐναντι τῆς παραδόσεως θέσις. Ἀμφότεροι, τόσον ὁ Πλάτων ὅσον καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος, κρίνουν κατὰ τρόπον αὐστηρὸν τὴν παράδοσιν τῆς ἐποχῆς των. Ὁ Πλάτων στρέφεται, εἰς τὴν πολιτείαν, κατὰ τῆς θεολογικῆς καὶ φιλολογικῆς παραδόσεως, κυρίως δὲ κατὰ τῆς ποιήσεως, διότι ἡ τελευταία κατεῖχε θέσιν Νόμου ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς πολιτείας τῆς ἐποχῆς του²⁹. Ὁ Ἀπ. Παῦλος στρέφεται, ἐπίσης κατ' αὐστηρὸν τρόπον, κατὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Νόμου, ὅστις ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἐποχὴν του ὡς πηγὴ λυτρώσεως.

*

Ἐχων ὁ Πλάτων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν εἰκόνα περὶ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος, δὲν δύναται νὰ ἀνεχθῆ τὰς θεολογικὰς παραδόσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλέγχει, κατὰ τρόπον λίαν ριζοσπαστικόν, τὰς ἐν λόγῳ παραδόσεις. Αἱ μυθολογικαὶ καὶ θεολογικαὶ παραδόσεις τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος ἐμφανίζονται εἰς τὴν πολιτείαν ὡς δημιουργοὶ ἐνὸς κόσμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κυριαρχεῖ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἰδυναμία, οἱ ὅποιοι δίδουν ἐλεεινὴν περὶ τοῦ Θεοῦ ἰδέαν. Διὰ τοῦτο ἡ κρατοῦσα παράδοσις πρέπει νὰ ἐγκαταληφθῆ καὶ νὰ ἀντικατασταθῆ διὰ νέας τοιαύτης. Ἐν τῇ προσπάθειᾳ δὲ αὐτῇ τοῦ Πλάτωνος διαπιστοῦμεν ὅτι ἡ πολιτεία του ἐπιδιώκει τὴν δημιουργίαν ἐνὸς τελείως νέου κόσμου, θεμελιωμένου ἐπὶ νέων περὶ Θεοῦ καὶ σχέσεων Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀντιλήψεων. Διὰ τὸν Πλάτωνα πρωταρχικὴν καὶ ἀπόλυτον ἀξίαν ἔχει ἡ ἀλήθεια. Προκειμένου δὲ νὰ ἀποκαλυφθῆ μὲ δλην τῆς τὴν δύναμιν ἡ ἀλήθεια, δὲν διστάζει νὰ τὴν ἀντιτάξῃ εἰς ὀλόκληρον τὸ παραδεδομένον θεολογικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἐποχῆς του³⁰. Οὕτω δὲν διστάζει νὰ

(*) Συνέχεια ἀπὸ σελ. 283 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

29. Πρβλ. W. Jaeger, «Paideia», II, σελ. 289: «Das sogenannte ungeschriebene Gesetz ist in Wahrheit in der Dichtung kodifiziert».

30. Εἰς τὴν Πολιτεία δὲν ὑφίσταται καμμία ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθόν. Πρβλ. S. Cassirer «The Myth of the State» σελ. 73: «To break the power of the eternal yesterday, became one of the first and principal tasks of Plato's political theory».

καταδικάση τὸν Ὅμηρο καὶ τοὺς λοιποὺς θρησκευτικοὺς ποιητάς, χαρακτηρίζων αὐτοὺς ὡς ἀκαταλλήλους καὶ ἐπικινδύνους διὰ τὴν παιδείαν³¹.

Οἱ ποιηταὶ ³² κατὰ τὸν Πλάτωνα παρουσιάζουν τοὺς Θεοὺς ὅπως εἰς ζωγράφος, ὅστις κάμνει πίνακας χωρὶς οὐδεμίαν ὁμοιότητα πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ διὰ τῶν εἰκόνων του. Παρουσιάζοντες δὲ οἱ ποιηταὶ τοὺς θεοὺς μὲ ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας καὶ κακίας, προβάλλουν ἐλεεινὰ πρὸς μίμησιν πρότυπα (377E, 378B). Ὁ Πλάτων ἀντιτασσόμενος εἰς τὴν παράδοσιν δημιουργεῖ νέαν πνευματικὴν καὶ οὐχὶ ἀνθρωπόμορφον περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν.

Ὁ ἀληθὴς ποιητὴς, πρέπει νὰ ὀδηγῇ τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας εἰς τὴν ἠθικὴν τελειώσιν. Ἀλλὰ «Ἀγαπητέ μας Ὅμηρε... ποία πόλις ἐδιοικήθη καλύτερον ἐξ αἰτίας σου, κατὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Λακεδαιμῶν ἐδιοικήθη καλύτερον ἐξ αἰτίας τοῦ Λυκούργου;... Ἐσὲ ὅμως ποία πόλις σὲ ἀναφέρει ὡς αἴτιον καλῆς νομοθεσίας ἢ ὡς αἴτιον ὠφελείας τῆς; ὡς αἴτιον καλῶν ἀναφέρει ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία τὸν Χαράωνδα καὶ ἡ Πατρίς μας τὸν Σόλωνα. Ἐσὲ ὅμως ποία;» (599DE)³³. Γενικῶς δὲ τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἐὰν ὁ ποιητὴς δὲν καλλιεργῇ διὰ τῶν ἔργων του, τὰ καλὰ ἤθη εἶναι περιττός. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Πλάτων καταλήγει, εἰς τὸ δέκατον βιβλίον (606E, 607A), ὅτι ὁ Ὅμηρος—ἂν καί, κατὰ τοὺς θαυμαστάς του, κατέστη ἐκπαιδευτὴς τῆς Ἑλλάδος—δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν Πολιτείαν. Μόνον τὸ τρίμημα τοῦ ἔργου τοῦ Ὀμήρου, τὸ ὁποῖον ὕμνεῖ τοὺς Θεοὺς καὶ ἐπαινεῖ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους γίνεται δεκτόν. Οἱ ποιηταὶ δὲν πρέπει πλέον νὰ κατέχουν τὴν θέσιν τῶν πνευματικῶν Νομοθεσιῶν. Ἡ θέσις αὕτῃ ἀνήκει πλέον εἰς τοὺς φιλοσόφους, διότι μόνον αὐτοὶ δύνανται νὰ καθοδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν πορείαν των πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Ὡς φυσικὴ συνέπεια τῆς κριτικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀσκεῖ κατὰ τῆς

31. Πρβλ. ἐπίσης Jaeger, «Die Theologie usw.» σελ. 4. καὶ R. Schaerer, «Episteme» (Étude sur les notions de connaissance et d'art d'Homère à Platon), Mâcon 1930 καὶ Jowett, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 45, 47, 49, 50.

32. Ἡ ἐναντι τῆς ποιήσεως θέσις τοῦ Πλάτωνος ἔχει καταστή ἀντικείμενον ἐκτενοῦς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως. Διὰ περαιτέρω ἐρευνᾶν ἴδε πλὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Luigi Quattrocchi: «L'idea die Bello nel pensiero die Plato», Roma, 1953, ἐνθα πλουσία βιβλιογραφία—τὰ ἐξῆς: G. Colin, «Plato et la poésie» εἰς «Revue des Études grecques» Paris 1928, σελ. 1-72: G. H. Gadamer, «Plato und die Dichter», Frankfurt, 1934: E. Edmann, «Poetry and Truth in Plato», εἰς Journal of Philosophy, New York 1936, σελ. 605-609: A. Finet, «L'exclusion des poètes de la République de Platon», Bruxelles. 1943: F. Duncan, «Plato and poetry» εἰς The Classical journal, Menasha 1944-45, σελ. 481-494: F. Staehlin, «Die Stellung der Poesie in der platonischen Philosophie», München 1901: E. Glaserk, «Platos Stellung zum Kampfe von Philosophie und tragischer Dichtung», Wien 1940 καὶ A. J. Mourant, «Plato and the Poets», εἰς The Thomist, New York, 1950. σελ. 249-270.

33. Πρβλ. ἐπίσης 600A-D.

ποιήσεως καὶ τῆς παραδόσεως, γενικώτερον, ἀκολουθεῖ ἢ ἔναντι τῆς μιμησεως³⁴ ἀρνητικῆ θέσις του. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ μιμητοῦ δὲν εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς τὸ αἰώνιον καὶ ἰδεῶδες πρότυπον καὶ διὰ τοῦτο οἱ μιμηταὶ προσπαθοῦν νὰ ἐμφανίσουν «μίμησιν» ὀρισμένων ἐκφάνσεων τοῦ αἰωνίου προτύπου. Παρουσιάζουν, δηλαδὴ, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν, «μίμησιν φαντάσματος» (598B)³⁵. Αἱ σχέσεις μιμητοῦ-δημιουργοῦ γίνονται καλύτερον ἀντιληπτὰ ἐὰν φαντασθῶμεν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τὸν Θεὸν ὡς «φυτουργόν», ὡς δημιουργὸν τοῦ «ὄντος» δηλαδὴ, εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τὸν «τεχνίτην δημιουργόν»³⁶, ὡς κατασκευαστὴν ἀντικειμένων ὁμοίων πρὸς τὸ «ὄν»³⁷ καὶ εἰς τὴν τρίτην σειρὰν τὸν ζωγράφον, ὅστις κατασκευάζει μὲν τὸ «ὄν», δὲν εἶναι ὅμως δημιουργός. Εἶναι μιμητῆς ἐρχόμενος, ὅπως κάθε μιμητῆς, τρεῖς βαθμούς κάτω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν (597DE). Ὁ μιμητῆς δὲν κατέχει, ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα μιμεῖται, καμμίαν ἀξιόλογον γνῶσιν ἢ δὲ μίμησις εἶναι «ἐνα παιχνίδι ἄνευ οὐδεμιᾶς σοβαρότητος». (602B). Τοιοῦτου εἴδους μίμησις εἶναι καὶ ἡ τραγικὴ ποίησις. Ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν τραγικὴν ποίησιν, εἴτε ἐπικοὺς εἴτε ἰαμβικοὺς στίχους γράφουν, δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κατ' ἐξοχὴν μιμηταί. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἄχρηστοι, διότι δὲν δύνανται νὰ καθοδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁ Ὅμηρος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μιμητῆς. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἔτυχεν ἐξαιρετικῆς ἐκτιμήσεως (600DE).

Ἀκόμη χειρότερα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς μιμήσεως ὅταν τὰ ἀντιμετωπίσωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἀσκοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ μιμητῆς δημιουργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν ἐνὸς ἐκάστου πολίτου μίαν «κακὴν πολιτικὴν κοινότητα», ἱκανοποιῶν τὸ «ἀνόητον

34. Ὁ Πλάτων ἐκφράζει τὰς περὶ «μιμήσεως» σκέψεις του καὶ εἰς ἄλλα, πλὴν τῆς Πολιτείας, ἔργα του. Ἰβρλ. Τιμαῖος, 47BC, 38A, Νόμοι 713E κλπ. Ἴδε ἐπίσης A. Diès «Autour de Platon», Paris 1927, σελ. 594.

35. Περὶ μιμήσεως ἴδε W. J. Verdenius, «Mimesis. Plato's doctrine of artistic imitation and its meaning to us», Leiden, 1949. F. Stählin, «Die Stellung der Poesie in der platonischen Philosophie», Nördlingen, 1091, σελ. 59-60: J. Walter, «Die Geschichte der Aesthetik im Altertum», Leipzig 1893, σελ. 439, 442, 451. E. Zeller, «Die Philosophie der Griechen» II, 1, Leipzig 1922, σελ. 936-37. A. Fox, «Plato for pleasure», London 1945, σελ. 107-108, J. Tate, «Imitation in Plato's Republic», Classical Quarterly 22, 1928, σελ. 16-23 καὶ H. Koller, «Die Mimesis in der Antike», Bern 1945.

36. Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ ὡς παράδειγμα τὴν κλίνην, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει πρῶτον εἰς τὴν περιοχὴν τὴν πρωταρχικῆς τῆς ὑπάρξεως μὲ δημιουργὸν τὸν Θεόν, δεύτερον εἰς τὴν μορφήν, τὴν ὁποῖαν τῆς δίδει ὁ ξυλουργός καὶ τρίτον εἰς τὴν μορφήν, τὴν ὁποῖαν τῆς δίδει ὁ ζωγράφος. (597B) ἰβρλ. ἐπίσης R.N. Murphy, «the Interpretation of Plato's Republic», Oxford, 1951, Κεφ. XI, A, σελ. 237 κ.ε.

37. Ἰβρλ. καὶ Verdenius ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 14 καὶ Murphy, ἐθν. ἄνωτ. σελ. 237 καὶ 239. Ἴδε ἐπίσης 597 A.

τιμήμα» τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ κάμῃ διάκρισιν τῶν ἀξιῶν καὶ φέρον τὴν ψυχὴν εἰς τεραστίαν, μακρὰν τῆς ἀληθείας, ἀπόστασιν (605BC). Διὰ τοῦτο ἡ καταδικὴ τῆς ποιήσεως καθίσταται προφυλακτικὸν μέσον τῆς καταπτώσεως τῆς ψυχῆς. Ἐν τούτοις, ὅμως, τὸ ἐδάφιον 608AB³⁸ τῆς πολιτείας καθὼς καὶ ἄλλα σχετικὰ ἐδάφια, τὰ ὁποῖα καταδικάζουν τὴν ποίησιν, δὲν δημιουργοῦν τὴν ἀποψιν ὅτι ὁ Πλάτων δὲν συνεκινεῖτο ἀπὸ τὴν τέχνην³⁹. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος εἶναι ἡ τοποθέτησις ὅλων τῶν ἀξιῶν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ὀρθῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὸν Spranger π.χ., ὅστις πιστεύει⁴⁰ ὅτι ὁ Πλάτων καταδικάζει τὴν ποίησιν λόγῳ αἰσθημάτων κατωτερότητος ἢ λόγῳ ζήλειας. Πλέον ὀρθὴ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Verdenius⁴¹, ὅστις βλέπει ἁρμονικὴν σχέσιν τῆς κριτικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀσκει κατὰ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ὅλης Πλατωνικῆς Φιλοσοφίας.

Ἄριστον τῆς ὅλης ἀρνητικῆς κριτικῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀσκει κατὰ τῆς παραδόσεως καὶ τῆς μιμήσεως ὑπάρχει ὁ μέγας πόθος τοῦ Ἕλληνος φιλοσόφου ὅπως ὁ αἰσθητὸς κόσμος συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ νοητοῦ κόσμου. Μόνον πλήρης κατανόησις τῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτῶν κόσμων δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἁρμονικὰς σχέσεις τοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν κόσμον τῶν Θεῶν⁴². Ὁ Πλάτων προσπαθεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, διότι γνωρίζει ὅτι ἡ προσέγγισις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι δυνατὴ μόνον ἐφ' ὅσον ὁ αἰσθητὸς κόσμος θὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν νοητὸν. Μόνον ἐὰν κανεὶς ἔχη τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσῃ τὸ «ὄντως ὄν» θὰ ἐπιτύχῃ τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀγαθοῦ. Τὸ «ὄν» μάχεται κατὰ τοῦ «μὴ ὄντος» καθοδηγοῦν εἰς τὴν ἐνόητα. Ἀντιθέτως τὸ «μὴ ὄν» ὀδηγεῖ εἰς τὴν διαίρεσιν, τὴν δυσαρμονίαν καὶ τὴν παρακμήν. Διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ποίησιν, θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμην ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀνανεώσεως τῆς πολιτείας. Διότι «αἱ δοξασίαι αἱ ὁποῖαι δὲν συνοδεύονται ἀπὸ ἐπιστήμην δὲν εἶναι ὠραῖαι. Αἱ καλῦτεραι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι τυφλαί... ὅσοι δὲ εὐρίσκουν μίαν δοξασίαν ἄνευ συνεργασίας τοῦ νοῦ, δὲν κάμνουν τίποτε διαφορητικὸ ἀπὸ ὅ,τι κάμνουν οἱ τυφλοί, οἱ ὁποῖοι βαδίζουσιν σωστὰ ἀκολουθοῦντες τὸν δρόμον» (506C). Ἡ ἁρμονία, ὡς καρπὸς τῆς μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπαφῆς, ἀποκαθιστᾷ—ὡς ἐξωτερικὴ, ἀντικειμενικὴ, καὶ ὡς ἐσωτερικὴ, ὑποκειμενικὴ πραγματικότης—τελειῶς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φιλίαν. Μίαν φιλίαν τοῦ κόσμου τῶν θνητῶν καὶ πρὸς τὸν κόσμον τῶν Θεῶν⁴³. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ παρατηροῦμεν τὴν διάθεσιν τοῦ

38. Πρβλ. καὶ Νόμους 669BC.

39. Μία ἀποψις αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν συμφωνεῖ π.χ. μὲ τὸ ἐδάφιον 540C. Πρβλ. καὶ 361D, 420C κ.λ.π.

40. «Lebensformen», Halle 1927, σελ. 191

41. «Platon et la Poésie», Mnemos III.12, 1944, σελ. 122-123.

42. Πρβλ. 507-A-E, 508A-E, 509A-E καὶ 511A-AE.

43. Πρβλ. 501 C.

Πλάτωνος νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐθνικιστικῆς πολιτείας καὶ νὰ καθιερώσῃ μίαν πολιτείαν, τῆς ὁποίας προορισμὸς θὰ εἶναι νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

*

Ἡ ριζοσπατικὴ κριτικὴ, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀσκεῖ κατὰ τῆς παραδόσεως ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος δὲν θέλει νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν πολιτείαν τοῦ ἐπ' αὐτῆς. Τὸ αὐτὸ ἕμως φαινόμενον παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν περιπτῶσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀμφότεροι—Πλάτων καὶ Παῦλος—παρουσιάζουν τὰς ἐννοίας Ἀλήθεια καὶ Ἡθικὴ στενωῶς συνδεδεμένας. Πρὸς χάριν δὲ τῆς ἀληθείας, ἥτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ἡθικὴν, πολεμοῦν ἀμφότεροι κατὰ τῆς παραδόσεως. Ἡ νέα Δημιουργία πρέπει καὶ δύναται νὰ οἰκοδομηθῇ μόνον ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Πλὴν ἕμως αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν ὅτι ὑφίσταται εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Παύλου, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα σημεία, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν τὴν σύγκρισιν τῶν δύο διδασκαλιῶν.

1. Τὸ Θεῖον καθὼς καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτοῦ ἐπαφὴ ἀποτελοῦν τὴν μόνην ὁδόν, ἡ ὁποία δύναται νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν Λύτρωσιν. Ἡ παράδοσις εἰς τὴν περιπτῶσιν αὐτὴν παίξει ρόλον ἐμποδίου. Ὅταν ὁ Παῦλος τονίζει ὅτι «ὁ ἀνθρώπος δικαιούται διὰ τῆς πίστεως» (Ρωμ. γ, 28) δὲν κάμει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ χρησιμοποίῃ—ὅπως ὁ Πλάτων—τὴν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται διὰ τῆς πίστεως, ὡς μέσον καταπολεμήσεως τῆς Θεολογικῆς παραδόσεως τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ὁλοκληροῦται ἡ Ἀλήθεια, ἡ ὁποία καταπολεμεῖ τὸν Νόμον⁴⁴. Ὁ Νόμος ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν του. Εἰς τὴν Νέαν Δημιουργίαν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πλέον θέσιν. «Ὅτι δὲ οὐδεὶς δικαιούται διὰ τοῦ Νόμου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εἶναι φανερόν... διότι ὁ δίκαιος θέλει ζῆσαι ἐκ πίστεως» (Γαλ. γ, 11 καὶ Γαλ. β, 16)⁴⁵. Ἡ ὁδός, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι πλέον ἐλευθέρως διὰ κάθε πιστὸν καὶ ὁ Χριστὸς παραμένει ἡ μόνη πηγὴ Ζωῆς. Ὁ Παῦλος δὲν ἀναγνωρίζει καμμίαν ἄλλην, πλὴν τοῦ Κυρίου, αὐθεντίαν. Ἡ ἀλήθεια ἔχει μίαν καὶ μόνην προέλευσιν: τὴν ἀποκάλυψιν (Γαλ. α, 11-17).

2. Ὁ Παῦλος, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων, ἐμφανίζει μίαν νέαν περὶ Θεοῦ ἰδέαν. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγουσα ὁδὸς καθίσταται διὰ τοῦ Χριστοῦ προσιτὴ εἰς ὅλους ἐνῶ συγχρόνως χάνει εἰς δύναμιν ἡ παράδοσις καὶ ὁ Νόμος: «τέλος γὰρ Νόμου Χριστός» (Ρωμ. ι, 4). Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ Σταυροῦ ὁ Νόμος ἀποκτᾶ ἄλλην σημασίαν. Διότι ὁ Σταυρὸς α) ἀποτελεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἔναντι τοῦ Θεοῦ ὑποταγῆς (Β' Κορ. ε, 21), ἐνῶ συγχρόνως β) δεικνύει τὴν εἰς τὸν μέγιστον δυνατὸν βαθμὸν ἐκδήλωσιν τῆς ἔναντι τῶν ἀν-

44. Περὶ Νόμου Ἡβλ. R. Bultmann, «Theologie des Neuen Testaments», Tübingen 1954, σελ. 255 καὶ E. Gräfe, «Die paulinische Lehre von Gesetz», 1893. Ἴδε ἐπίσης Ad. Schlatter, «Der Glaube im. N.T.» 1927, σελ. 323-399.

45. Ἡβλ. καὶ Ρωμ. γ, 20 καὶ Γαλ. 2, 16.

θρώπων ἀγάπης τοῦ Θεοῦ (Γαλ. γ, 13)⁴⁶. Ὁ Ἐσταυρωμένος Χριστός δημιουργεῖ νέας σχέσεις Θεοῦ-ἀνθρώπων. Αἱ σχέσεις αὐταὶ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ Σταυρώσεως καὶ Ἀναστάσεως. «Πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη» (Ρωμ. ιγ', 10 Γαλ. ε', 14). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σταυρὸς ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν νέων σχέσεων Θεοῦ-ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο ὁ Νόμος καταργεῖται (Γαλ. β, 21; Ρωμ. ζ, 1 κέ. καὶ η, 1 κέ). «Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι» (Γαλ. β, 19), παρατηρεῖ ὁ Παῦλος. Ἡ ἠθικὴ τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὡς κέντρον ἔχει τὸν Σταυρὸν, δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς μίαν ἀπλῆν πρόσκλησιν εἰς μετάνοιαν⁴⁷, ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου⁴⁸.

3. Ὡς ἀντικατάστασιν τοῦ «παλαιοῦ», τὸ ὁποῖον ὁ Παῦλος ἀπορρίπτει, ἐπιθυμεῖ ὁ Ἀπόστολος, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων, τὴν δημιουργίαν «Καινῆς Κτίσεως», ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀτμόσφαιραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ ἀναπτυχθῇ ὁ «καινὸς ἄνθρωπος». Ἐντὸς τῆς καινῆς Κτίσεως δὲν ὑπάρχει θεσις διὰ τὸ παλαιὸν «ἐγὼ». «Ὡστε εἰ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν ἰδοῦ γέγονε καινὰ τὰ πάντα» (Β' Κορ. ε, 17 καὶ Γαλ. στ, 15, Ἐφ. β, 15, δ, 24). Ἡ καινὴ κτίσις δὲν εἶναι καρπὸς τοῦ Νόμου, ἀλλὰ συνέπεια τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ Σταυρώσεως καὶ Ἀναστάσεως⁴⁹.

*

Ἐν τούτοις ὁμοιᾶν, ἂν καὶ παρατηροῦμε πολλὰς ὁμοιότητες μεταξὺ τῆς κριτικῆς, τὴν ὁποίαν ἀσχεῖ ὁ Πλάτων κατὰ τῆς παραδόσεως καὶ τῆς τοιαύτης τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὑπάρχει μὴ χαρακτηριστικὴ διαφορά. Ἡ διαφορά αὕτη ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀσκουμένη κατὰ τῆς παραδόσεως κριτικὴ τοῦ Πλάτωνος διαφέρει, ὡς πρὸς τὴν ριζοσπαστικότητά της, ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀσκουμένην κριτικὴν. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ μυθολογία καὶ ἡ μίμησις ὀδηγοῦν, ἄνευ καμμίας ἐξαιρέσεως, τὴν ψυχὴν εἰς τὴν καταστροφὴν. Κατὰ τὸν Παῦλον ὁ Νόμος εἶναι «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν» (Γαλ. γ. 24). Δὲν δύναται ὁ Νόμος νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τελειοποίησιν. Ἐν τούτοις ὁμοιᾶν συνεκράτησε οὗτος τὸν ἄνθρωπον, ἐν μέσῳ τοῦ «παλαιοῦ» κόσμου, εἰς τὴν ζωὴν (Ρωμ. ι, 5 καὶ Γαλ. γ', 12). Τὸ ὅτι ὁ Νόμος ἀπαγορεύει τὴν ἀμαρτίαν ἀποτελεῖ μίαν ἀπόδειξιν — ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀνηθικὴ — ὅτι οὗτος εἶναι καρπὸς τῆς θείας βουλήσεως⁵⁰. Εἰς τὴν Καινὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ Νόμου ἰσχύει τὸ «ἐν Χριστῷ

46. Πρβλ. Kittel, «Theologisches Wörterbuch zum N.T.», Bd. IV, 1063.

47. Πρβλ. A. Schweitzer «Die Mystik des Apostels Paulus» Tübingen, 1930, σελ. 285.

48. Ματθ. γ, 2, γ, 8 κ.λ.

49. Πρβλ. G. Bornkamm: «Das Ende des Gesetzes», München, 1952, σελ. 34 κ.λ. καὶ 51 κ.λ. W.T. Hahn: «Das Mitsterben und Mitaufstehen mit Christus bei Paulus», 1937, E. Brunner «In der Kraft des Werkes Christi» 1950, R. Bultmann, «Röm. 7 und die Anthropologie des Paulus», Imago Dei 1932, σελ. 457 κ.λ. W. G. Kümmel «Römer 7 und die Bekehrung des Paulus» 1929.

50. Πρβλ. Kittel, ἐνθ. ἄνωτ. Bd IV, 1062.

ζεῖν». Διὰ τὴν «Παλαιάν» ὁμως ζωὴν ὁ Νόμος ἦτο μία δύναμις, ἡ ὁποία συνεκράτησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἓν ἀνώτερον ἐπίπεδον πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς⁵¹.

γ) Ἐλευθερία καὶ γνῶσις τοῦ Θεοῦ. Τόσον ἡ ἠθικὴ τῆς «Πολιτείας» ὅσον καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου φέρουν ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλευθερίας. Μιᾶς ἐλευθερίας ὁμως, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τὴν μετὰ τοῦ θείου ἐπαφὴν. Ἐλευθερία ἄνευ Χριστοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ υπάρξῃ, διδάσκει ὁ Παῦλος, ἐνῶ ὁ Πλάτων θεωρεῖ ἀδύνατον τὴν ὑπαρξίν ἐλευθερίας ἄνευ γνώσεως τῆς Ἰδέας τοῦ Ἀγαθοῦ. Ὁ Παῦλος, ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου. Τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐλευθερίας δὲν τὸν ἀπασχολεῖ. Τὸν ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ ἠθικὴ αὐτονομία, διότι μόνον αὕτη δύναται α) νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ πολιτευεῖται βάσει τῶν ἐπιταγῶν τῆς συνειδήσεώς του⁵² καὶ β) νὰ δημιουργήσῃ τὴν κατάλληλον ἀτμόσφαιραν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Χριστιανικῶν ἀρετῶν. Ἡ ἐλευθερία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπον ἐπαφῆς Θεοῦ—ἀνθρώπου. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ὀρθῶν σχέσεων Θεοῦ—ἀνθρώπου ἀποκτοῦν αἱ λέξεις ἐλεύθερος καὶ ἐλευθερία νέον νόημα.

Ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται, κατὰ τὸν Παῦλον, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός. Ἡ ἁμαρτία καὶ αἱ ἐπιθυμίαι κυριαρχοῦν ἐπ' αὐτοῦ. Τόσον πολὺ ἐξαρτᾶται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε δὲν δύναται νὰ καταπολεμήσῃ τὴν σάρκα, ἔστω καὶ ἐὰν τοῦτο ἀποτελεῖ ἔντονον ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος. (Ρωμ. ζ, 14-23, Γαλ. ε, 17). Ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος. Εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν πλήρους δουλείας, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον ὁ Χριστὸς δύναται νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ. Ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς δουλείας ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν Χριστὸν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του (Ρωμ. στ, 16). Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν (Ρωμ. στ, 17-20) καὶ νὰ προχωρήσῃ, διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίας, εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτονομίαν. Κριτήριον δὲ τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἠθικὴ εὐθύνη⁵³.

Ἡ περὶ ἐλευθερίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου συνδιάζει κατὰ παράδοξον, ἀλλὰ καὶ ὠραῖον τρόπον, τὰ δύο ἀντίθετα φαινόμενα τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ὑποταγῆς. Οὕτω ὁ Ἀπόστολος ἄν καὶ παραδέχεται τὸ «τὰ πάντα μοι ἔξεστιν» (Α' Κορ. στ, 12)⁵⁴, γνωρίζει ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία

51. Ἴδε Bultmann, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 262.

52. Πρβλ. καὶ R. Rochedieu: «Psychologie et vie Religieuse» (Κεφάλαιον περὶ ἠθικῆς αὐτονομίας).

53. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα αὐτῆς τῆς εὐθύνης εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι καθήκον ἱερὸν ἔχει τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου (Α' Κορ. θ', 16').

54. Πρβλ. σχέσεις τῶν περὶ ἐλευθερίας ἀπόψεων τοῦ Παύλου πρὸς τὰς τοιαύτας τοῦ Ἐπικτήτου εἰς O. Schmitz, «Der Freiheits-gedanke bei Epictet und und das Freiheitszeugnis des Paulus», 1923.

του περιορίζεται από την αγάπη και την δικαιοσύνη⁵⁵. Ἡ ἐλευθερία εὐρίσκει πλήρη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ τῆς μόνον ἐφ' ὅσον συντελεῖ εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ αὐτὸς Παῦλος, ὅστις εἶπε τὸ «πάντα μοι ἔξεστι» παρατηρεῖ: «μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος» (Α' Κορ. ι, 24).

Πηγή τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.⁵⁶ Ὡς ἐκ τούτου ἐλευθερία ἄνευ ἀγάπης δὲν ὑπάρχει, ὅπως δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία ἄνευ τάσεως τοῦ ὑπηρετεῖν τὸν πλησίον. Ἡ ἐκ τῆς ἐλευθερίας προκύπτουσα αὐτονομία περιορίζεται α) ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ β) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι τὰ πάντα πρέπει νὰ γίνωνται πρὸς δόξαν Θεοῦ (Α' Κορ. ι, 31). Ὁ Παῦλος προβάλλει διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ μίαν ἰδεώδη σύνθεσιν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας καὶ τῆς θείας τάξεως. Παράδειγμα αὐτῆς τῆς συνθέσεως μᾶς δίδει, ἐν τῇ πράξει ὁ Παῦλος, εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴν του. Ὁ Παῦλος θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Εὐρίσκει δὲ τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν μόνον ἐν τῇ πλήρει ὑπακοῇ του εἰς τὸν Θεόν. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ γνησία ἐλευθερία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ὑπακοήν, ἡ ἐλευθερία εἶναι καρπὸς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἀληθείας. Πλήρης ἐκ τοῦ Νόμου ἐλευθερία ἐπιτυγχάνεται μόνον ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐν Χριστῷ (Ρωμ. η, 2, Γαλ. ε, 1 κλπ.). Ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἐλεύθερος μόνον ὅταν ἐλευθερώσῃ αὐτὸν — ἀπὸ κάθε ἄλλην δύναμιν — ὁ Θεός. Πραγματικῶς ἐλεύθερος εἶναι μόνον ὁ «δοῦλος Χριστοῦ». Ἡ ζωὴ δὲ ἐνὸς δούλου τοῦ Χριστοῦ ταυτίζεται πλέον μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐλευθερίαν⁵⁷.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποκτήσῃ, ἄνευ ἐξαίρεσεων, κάθε ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐλευθερία, ὅπως τὴν διδάσκει ὁ Παῦλος, δὲν ἔχει τοὺς περιορισμοὺς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τοὺς ὁποίους παρατηροῦμεν π.χ. εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν μόνον τὴν «πόλιν» ὡς κοινωνίαν τῶν ἐλευθέρων (Ἀριστοτέλους Πολ. III, 4P, 1279α21)⁵⁸. «Ὁὖ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ, 17). Ὅντως ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ὁμολογή μετὰ τοῦ Παύλου: «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

Τὸ ὅτι ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τοὺς ὄρους «ἐλεύθερος», «ἐλευθερία» κλπ. 40, περίπου, φορές, ἐνῶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης χρησιμοποιοῦν τοὺς αὐτοὺς ὄρους μόνον 12 φορές, ἀποδεικνύει ὅτι⁵⁹ τὸ πρόβλημα

55. Πρβλ. «Contributions to a Christian Social Ethic» (Paper of the Ecumenical Institute, Nr. IV, 5, 51)

56. Πρβλ. J. Ellul, «de sens de la liberté chez St Paul», εἰς Paulus—Hellas—Oekumene», σελ. 72.

57. Πρβλ. Ellul, ἐνθ. ἀνωτ. καὶ «Prospect for Cristendom» σελ. 90.

58. Ἴδε E. Grässer, «Freiheit und Apostolisches Wirken bei Paulus», εἰς Evg. Theologie, Heft 7, 1955, σελ. 333.

59. Πρβλ. Ellul, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 90.

τῆς ἐλευθερίας ἀπασχόλησε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον πολὺ σοβαρά. Ὁ Παῦλος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἐχαρακτήρισε τὴν χριστιανικὴν ζωὴν ὡς ζωὴν ἀπελευθερωθέντων δούλων, ἐνῶ συγχρόνως κατέστη ὁ Πρόδρομος τῆς ὅλης μεταγενεστέρως ἐξελίξεως τῶν περὶ χριστιανικῆς ἐλευθερίας ἰδεῶν. Αἱ περὶ ἐλευθερίας σκέψεις ἀποτελοῦν κεντρικὸν σημεῖον τῆς ὅλης ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου⁶⁰.

*

Τὰς περὶ ἐλευθερίας ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκομεν κυρίως εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ σπηλαίου, ἡ ὁποία, ὑπὸ μορφήν ἀλληγορίας, παρουσιάζει τὴν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ⁶¹. Ὅταν ἐμβαθύνομεν περισσότερον εἰς τὸ νόημα τῆς ἀλληγορίας τοῦ σπηλαίου παρατηροῦμεν τέσσαρα κύρια σημεῖα⁶², τὰ ὁποῖα ἀνταποκρίνονται εἰς τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς γραμμῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων χρησιμοποιοῖ διὰ νὰ προβάλῃ τὴν μεταξύ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου ὑφισταμένην διαφοράν. Οὕτω παρατηροῦμεν πρῶτον τὴν κατάστασιν τῶν δεσμευμένων (514A-515C)⁶³, δεύτερον τὴν στροφὴν των πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς φωτιᾶς καὶ τῶν ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων ἔβλεπον τὰς σκιὰς (515C-E), τρίτον τὴν πρώτην ἀφιξίν εἰς τὸν κόσμον τοῦ φωτός καὶ τὸν πόνον, τὸν ὁποῖον ἡ ἀφιξίς αὐτῆ προκαλεῖ (515E-16B) καὶ τέταρτον τὴν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἡλίου καὶ τὴν κατανόησιν τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὸ Σύμπαν ὁ ἥλιος αὐτός⁶⁴.

Ἡ σημασία τῆς ἀλληγορίας τοῦ σπηλαίου εἶναι πολὺ μεγάλη κυρίως δὲ

60. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ A. Harnack: «Terminologie der Wiedergeburt», σελ. 104. Ἴδε ἐπίσης περὶ τῶν περὶ ἐλευθερίας ἰδεῶν τοῦ Παύλου: Joh. Weiss, «Die christliche Freiheit nach der Verkündigung des Apostels Paulus», 1902. W. Brandt, «Freiheit in NT» 1932, H. Schlier «ἐλεύθερος», εἰς Th. W. B. II, 484 καὶ R. Bultmann, «Theologie des N.T.» σελ. 326 κ.ε.

61. Ἡ ἀλληγορία αὕτῃ πρέπει νὰ μελετηθῇ βάσει τῶν ὅσων ὁ Πλάτων ἀνέφερεν ἤδη προηγουμένως περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς γραμμῆς. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Gould (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 174) ὁ Πλάτων χρησιμοποιοῦν τὴν ἔκφρασιν «τὰ ἐμπροσθεν λεχθέντα» ἐννοεῖ τὴν περὶ ἡλίου καὶ γραμμῆς διήγησίν του.

62. Ὁ Gould (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 174) ὁμιλεῖ περὶ τεσσάρων κυρίων σημείων. Ἄλλοι ὅμως ἐπιστήμονες ὅπως π.χ. ὁ Murphy, «The Interpretation of Plato's Republic», Oxford 1951, σελ. 160 καὶ R. Robinson, «Plato's earlier Dialectic», Oxford, 1953, σελ. 194 ὁμιλοῦν περὶ ὀλιγωτέρων ἢ περισσοτέρων κυρίων σημείων.

63. Ἡ κατάσταση αὕτῃ τῶν δεσμευμένων ἐνθυμίζει τὸ χωρίον τῆς Καινῆς Διαθήκης (Λουκ. α, 78-97), τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος: «ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότοις καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις».

64. Ὁ Πλάτων δέχεται ἐδῶ ὅτι ὁ ἥλιος «πάντων αἴτιος» (516C) εἶναι. Ἐμφανίζεται δηλαδὴ καὶ πάλιν ὁ μυστικισμὸς τοῦ Πλάτωνος, περὶ τοῦ ὁποῦ ὁμιλοῦν οἱ Frutiger (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 12 κ.ε.) καὶ Gould (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 166).

διότι έχει άμεσον σχέση με τὰς περι ἑλευθερίας ιδέας τοῦ Πλάτωνος⁶⁵. Ἡ κατάστασις τῶν δεσμευμένων ἀνθρώπων τοῦ σπηλαίου, οἱ ὅποιοι δὲν ἐγνωρίσαν ἀκόμη τὸ ἀγαθόν, μᾶς ἐνθυμίζει πολὺ τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Α΄ Κορ. ιγ,12)⁶⁶. Πρόκειται περὶ μιᾶς καταστάσεως πραγματικῆς δουλείας διότι: «Ὅποιος δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ καθορίσῃ μὲ τὸν λόγον τὴν ιδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀφοῦ τὴν πάρῃ μὲ ἀφαίρεσιν ἀπὸ τὰς ἄλλας, καὶ δὲν δύναται, ὡς μέσα εἰς μάχην περνῶν ἀπὸ κάθε ἐξέλεγγιν μὲ ζωηρὰν προθυμίαν διὰ ἕναν ὄχι δοξολογικὸν ἀλλὰ οὐσιαστικὸν ἔλεγχον, νὰ ἀνοίγῃ δρόμο μέσα εἰς ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ περνᾷ μὲ τὸν λογισμὸν του ἀκατανίκητον—διὰ ἕναν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος παρουσιάζει τοιοῦτου εἶδους συμπεριφορὰν θὰ εἰπῆς, ὅτι ὄχι μόνον τὸ ὄντως ἀγαθὸν δὲν γνωρίζει, ἀλλὰ οὐδὲ κανένα ἄλλο εἶδος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὅτι, ἂν ἔχη κάποιαν ἐπαφήν μὲ κάποιο εἶδωλο, ἢ ἐπαφή του αὐτὴ γίνεται μὲ τὴν δόξαν καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐπιστήμην» (534C).

Ἐλεύθερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἐξερχόμενος τοῦ σκοτούς ἔρχεται εἰς ἐπαφήν μὲ τὸ ἀγαθόν. «Ὅπως δὴποτε, παρατηρεῖ ὁ Πλάτων, παρουσιάζεται ἐμπρὸς μου ἡ ἐξῆς ἀντίληψις: ὅτι ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ γνωστοῦ τελευταία εἶναι ἡ ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὅτι μὲ μεγάλη δυσκολία εἶναι ὄρατὴ, ὅταν ὁμως γίνῃ ὄρατὴ, ἀναγκαστικῶς φέρει εἰς τὸν λογισμὸν, ὅτι πράγματι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία διὰ ὅλα τὰ ὄντα κάθε ὀρθότητος καὶ ὠραιότητος, ἔχουσα γεννήσει μέσα εἰς τὴν ὄρατὴν περιοχὴν τὸ φῶς καὶ τὸν ἐξουσιαστὴν τοῦ φωτός καὶ οὕσα, μέσα εἰς τὴν νοητὴν περιοχὴν, ἢ ἰδίᾳ δέσποινα καὶ πηγὴ, ἢ ὅποια ἐχάρισε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν νοῦν, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀντικρύσῃ αὐτὴν ὅποιος ἔχει σκοπὸν μὲ φρόνησιν νὰ συμπεριφερθῇ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἢ τὴν δημοσίαν ζωὴν» (517B). Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἀντιλαμβάνεται αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν γνησίαν ἑλευθερίαν. Διὰ μίαν ὁμως ἐπαφήν αὐτοῦ τοῦ εἶδους μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπαιτεῖται βία καὶ συνήθεια⁶⁷. Τέλος δὲν πρέπει ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ σπηλαίου νὰ λησμονήσῃ τοὺς λοιποὺς δεσμώτας, ἂν καὶ ἡ ἐπιστροφή του εἰς τὸ σπήλαιον εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος⁶⁸. Ἡ ἐπιστροφή του ἐν μέσῳ τῆς ἀγνοίας ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐγνωρίσαν τὸ ἀγαθὸν εἶναι μιὰ μεγάλη θυσία, διότι ὁ ἐπιστρέφων ἀπὸ ἐνατενίσεις θεαμάτων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα δείγνεται ἀδέξιος καὶ ὑπερβολικὰ γελοῖος,

65. Ἡ ἠθικὴ σημασία τῆς ἀλληγορίας τοῦ σπηλαίου καὶ τῆς γραμμῆς δὲν ἔχει ἀκόμη μελετηθῆ ἐν ἐκτάσει. Κυρίως ἔχει ἀσχοληθῆ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὁ Cornford (Mathematics and Dialectic in the Republic VI-VII), Mind, ns XLI, 1932, σελ. 176 κ.ε.). Ὁ Gould ἀκολουθεῖ, μὲ κάποιαν ἐπιφύλαξιν, τὸν Cornford.

66. «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσώπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον».
67. Πρβλ. καὶ 515B.

68. Ὁ Πλάτων γνωρίζει ἤδη τὸν κίνδυνον τὸν ὅποιον ἀντιμετωπίζει ὁ φιλόσοφος, διότι ἔζησεν ὁ ἴδιος τὴν ἄδικον καταδικὴν τοῦ Σωκράτους. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ E. Benz, Der gekreuzigte Gerechtige bei Plato, im Neuen Testament und in der alten Kirchen, Wiesbaden 1950, σελ. 9.

ὅταν ἀναγκάζεται, ἐνῶ τὰ μάτια του εἶναι σκοτισμένα καὶ δὲν ἔχουν προσαρμοσθῆ ἄρκετὰ εἰς τὸ σκότος τοῦ κόσμου τούτου, νὰ μαλῶνῃ μέσα εἰς τὰ δικαστήρια ἢ κάπου ἄλλοῦ συζητῶν διὰ τὰς σικιάς καὶ τὰ εἶδωλα, τὰ ὅποια παριστάνουν τὸ δίκαιον καὶ νὰ δίνῃ ἐξετάσεις ἐπάνω εἰς τὸ θέμα, τὸ ὅποιον ἐξετάζει τί ἀντιλήψεις ἔχουν ὡς πρὸς αὐτὰ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν των ἔχουν ἰδῆ δικαιοσύνην» (517 D-E). Ἡ σημασία τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ ἀγαθὸν εἶναι τεραστία, τόσον διὰ τὴν παροῦσαν ὅσον καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. «Εἶναι ὄντως ἓνας μεγάλος ἀγὼν, περισσότερον μεγάλος ἀπὸ ὅσον φαίνεται, τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς καλὸς ἢ κακὸς» (608B). Μόνον διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Ἀγαθοῦ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπίτευξις αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Διότι εἶναι ἀδύνατος ἡ πραγματοποίησις, ἐν τῇ πράξει τῆς ζωῆς, τοῦ Ἀγαθοῦ, ἀνευ γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ Ἀγαθοῦ⁶⁹. Ὁ γνωρίζων τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀγαθοῦ εἶναι κάτοχος μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀρμονίας· μιᾶς ἀρμονίας τῆς ψυχῆς. Διὰ τὸν Πλάτωνα τὸ κακὸν συμπίπτει μὲ τὴν δυσαρμονίαν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κοινωνίας, ἐνῶ τὸ Ἀγαθὸν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀρμονίαν. Ἄνευ δὲ γνώσεως τοῦ Ἀγαθοῦ δὲν ὑπάρχει ἀγαθόν.

Τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐπίσης ἡ μόνη δύναμις, ἥτις ἐγγυᾶται τὴν ἐνότητα, διότι πολεμᾷ κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ μὴ ὄντος, αἱ ὅποια προκαλοῦν τὴν διαίρεσιν καὶ διότι ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐνότητα νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, διὰ νὰ εἶναι ἀντάξιος πολίτης τῆς πολιτείας τῶν φιλοσόφων, ἔχει ἐν καὶ μόνον καθῆκον· νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του πρὸς τὸ Ἀγαθόν, τὸ ὅποιον συμπίπτει μὲ τὸν δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος Θεόν: «Ἐὰν θεωροῦμεν τὴν ψυχὴν ἀθάνατον καὶ ἱκανὴν νὰ ὑποφέρῃ ὅλα τὰ κακὰ καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ δὲν θὰ ἀφῆσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας νὰ ξεφύγῃ καθόλου ἀπὸ τὴν ὁδόν, ἡ ὅποια ὀδηγεῖ πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ μὲ κάθε τρόπο θὰ κοιτάξωμεν εἰς τὰς ἐνασχολήσεις τῆς ζωῆς μας νὰ μὴ ξεπερνᾶμε τὰ ὅρια τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φρονήσεως» (621C-D).

*

Καὶ εἰς τὰς δύο ἠθικὰς διδασκαλίας—τόσον τοῦ Πλάτωνος ὅσον καὶ τοῦ Παύλου—παίξει βασικὸν ρόλον ἡ ἐλευθερία, ἡ ὅποια εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θείου. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ κοινὰ σημεῖα τῶν δύο διδασκαλιῶν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς.

1. Μοναδικὴ πηγὴ τῆς ἐλευθερίας εἶναι ὁ Θεός. «Οὗ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17) παρατηρεῖ ὁ Παῦλος. Διὰ τὸν Πλάτωνα δὲ ἡ ἐλευθερία ταυτίζεται μὲ τὸ φαινόμενον τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Ἀγαθοῦ, δηλ. τοῦ Θείου. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις προϋποτίθεται ἡ γνῶσις τῆς Ἀληθείας δηλ. τοῦ Θεοῦ⁷⁰.

2. Ἡ ἐκ τοῦ Νόμου ἀπελευθέρωσις ἐπιτυγχάνεται⁷¹ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ

69. Πρβλ. καὶ R. L. Klee «Théorie et pratique dans la Cité Platonicienne», εἰς *Révue d'histoire de la Philosophie*, Dec. 1930.

70. Πρβλ. καὶ Ἰωαν. η, 33. «ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

71. Πρβλ. A. Schweitzer. «Die Mystik des Apostels Paulus», Tübingen 1939 σελ. 183-184.

ζωῆς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ πολίτου τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸ βάρος τῆς παραδόσεως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ ζωῆς.

3. Τόσον διὰ τὸν Παῦλον, ὅσον καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα, ἐλευθερία δὲν σημαίνει ἀναρχία. Τὸ «τὰ πάντα μοι ἐξεστίν» (Α' Κορ. στ', 2) τοῦ Παύλου περιορίζεται ἀπὸ τὸ ἀμηδεις τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος» (Α' Κορ. ι, 124). Ὁ Πλάτων πιστεύει ἐπίσης, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν φιλοσόφων δὲν εἶναι ἀναρχία. Διὰ τοῦτο ὁ Πλάτων ἐπικρίνει κατὰ λίαν αὐστηρὸν τρόπον τὴν Δημοκρατίαν ὡς ἐκπροσωποῦσαν λανθασμένην περὶ ἐλευθερίας ἀντίληψιν. Ἐλευθερία, ἡ ὁποία δὲν ἔχει θεῖαν προσέλευσιν καταλήγει εἰς χάος.

4. Ἡ ἐλευθερία τόσον διὰ τὸν Παῦλον ὅσον καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα συμπίπτει μὲ τὴν ἐκ τοῦ κακοῦ ἀπελευθέρωσιν. Κατὰ τὸν Παῦλον ὁ ἄνθρωπος ἐλευθεροῦται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν⁷², ἐνῶ κατὰ τὸν Πλάτωνα ἐλευθεροῦται ἀπὸ τὴν διχοστασίαν τῆς ψυχῆς. Ὁ Παῦλος πιστεύει εἰς τὴν ἱστορικὴν προέλευσιν τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου (Ρωμ. ε, 12 καὶ ιη, 18-19). Τὸ κακὸν ἔχει μίαν συγκεκριμένην αἰτίαν καὶ κυριαρχεῖ τοῦ ἀνθρώπου ὡς Τύραννος (Ρωμ. ε, 12-12), ὅστις παίζει ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρόλον κκοῦ δαίμονος (Ρωμ. ζ', 18-23). Τὸ κακὸν ὡς ἁμαρτία (Παῦλος) καὶ ὡς δυσαρμονία καὶ ἀσθένεια τῆς ψυχῆς (Πλάτων) ἐνεργεῖ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τῆς βουλήσεώς του. Ὁ Παῦλος αἰσθάνεται τὴν δύναμιν τοῦ «ἐτέρου Νόμου» (Ρωμ. η, 23 καὶ 18-20), ἐνῶ ὁ Πλάτων ὀμιλεῖ διὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κακοῦ τμήματος τῆς ψυχῆς⁷³ δηλ. τοῦ ἐπιθυμητικοῦ⁷⁴. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς κυριαρχίας αὐτῆς τοῦ κακοῦ ἀποτελεῖ ἡ διήγησις περὶ τοῦ Λεοντίου τοῦ Ἀγλατωνος (439 E-440A). Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ζοῦν ἐν Χριστῷ (Παῦλος) ἢ δὲν ἔχουν εὔρει τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν (Πλάτων) παραμένουν δοῦλοι. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐλευθερωθῆ διὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας (Ρωμ. ζ', 14, ζ, 23 καὶ στ, 17). Τὸ ἄτομον δὲ τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἐλευθερωθῆ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θείου (Πλάτων), παραμένει δοῦλον τοῦ χειροτέρου τμήματος τῆς ψυχῆς του. Εἶναι

72. Περὶ τῆς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀπελευθέρωσεως πρβλ. R. Bultmann, «Das Problem der Ethik bei Paulus» ZNW 23, 1924, σελ. 123-140. Τοῦ αὐτοῦ «Theologie des N. T. σελ. 327 κ.ε. W. Reinhard, «Das Wirken des heiligen geistes im Menschen nach den Briefen des Apostels Paulus», 1918. H. R. Hoyle, «The Holy Spirit in St. Paul», 1928. A. Schweitzer, ἐνθ' ἄνωτ. καὶ M. Goguel, «L' église primitive», 1947, σελ. 450-484.

73. Διὰ μίαν καλυτέραν ἐμβάθυνσιν τῆς εἰς τμήματα διαίρέσεως—ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τῆς ψυχῆς πρβλ. «Πολιτεία», 439C, 439E, 441A, 439 D καὶ 580 E.

Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ ἐπίσης: H. Barth, «Die Seele, in der Philosophie Platons», Tübingen 1921 (κυρίως «Die Seele und der Staat», σελ. 4-49). H. W. B. Joseph, «Essays in Ancient and Modern Philosophy», Oxford 1935, σελ. 41-81 καὶ N.R. Murphy, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 24-44 («The Parts of the Soul») κυρίως σελ. 36 κ.ε.

74. Ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲν εὑρίσκεται εἰς κατάστασιν ἀπαθείας. Ἀντιθέτως εὑρίσκεται εἰς συνεχῆ ταραχὴν καὶ ἀγῶνα. Πρβλ. καὶ Κογρὲ ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 90-91.

δηλ. ὁ τυραννικὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος α) καθοδηγεῖται ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας του, β) εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ ταραχὴν, γ) κατέχεται ἀπὸ διαρκεῖς καὶ ἀνικανοποιήτους πόθους καὶ δ) φοβεῖται, ὑποφέρει, πονεῖ⁷⁵. Ἡ διάκρισις ὁμοῦς τὴν ὁποίαν κάμουν, τόσον ὁ Παῦλος ὅσον καὶ ὁ Πλάτων, μεταξύ καλοῦ καὶ κακοῦ δὲν συνεπάγεται βασικὴν διάκρισιν μεταξύ ἐκ φύσεως καλῶν καὶ ἐκ φύσεως κακῶν ἀνθρώπων. Μία διάκρισις αὐτοῦ τοῦ εἶδους θὰ ἀπετέλει ἀντινομίαν πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς των⁷⁶.

5) Ἡ εὐθὺνη τῶν ἐκ τοῦ κακοῦ ἀπελευθερωθέντων διὰ τὴν τύχην τῶν συνανθρώπων των ἀπασχολεῖ τόσον τὸν Ἀπόστολον ὅσον καὶ τὸν Ἑλληνα φιλόσοφον. Οἱ ἐκ τοῦ κακοῦ ἀπελευθερωθέντες ἔχουν ἱερὸν καθῆκον νὰ βοηθήσουν τοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κακοῦ εὐρισκομένους ἀδελφοὺς των. Ὁ Παῦλος διαθέτει ὅλην του τὴν ζωὴν διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνῶ ὁ Φιλόσοφος τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος ἐπιστρέφει εἰς τὸ σπήλαιον διὰ νὰ διαφωτίσῃ ἐπὶ τῆς Ἀληθείας τοὺς λοιποὺς δεσμώτας.

6) Ἡ ἐλευθερία περιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην (Παῦλος) καὶ τὴν δικαιοσύνην (Πλάτων). Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς τῆς ἐλευθερίας δὲν τὴν καταστρέφει, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὴν καθιστᾷ ἀκόμη τελειότεραν.

7. Τὸ περιβάλλον δὲν δύναται νὰ καταστρέψῃ τὴν ἠθικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ περὶ δουλείας ἰδέαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ἐξωτερικὴ δουλεία δὲν καταστρέφει τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Πλάτων δὲ δὲν διστάζει νὰ συνιστᾷ τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ ἀπελευθερωθέντος, διότι πιστεύει ὅτι τὸ παλαιὸν περιβάλλον τῆς ἀγνοίας δὲν δύναται νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παραμένει εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὸν Χριστὸν (Παῦλος) ἢ τὸ Ἄγαθόν (Πλάτων) οὐδεὶς δύναται νὰ τοῦ στερήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν του.

8. Ὅσοι ἀποκοτῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν (Παῦλος) ἢ τὴν ἐλευθερίαν ὡς καρπὸν τῆς μετὰ τοῦ Ἄγαθοῦ δηλ. Θεοῦ ἐπαφῆς (Πλάτων), ἐλευθεροῦνται συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὸν Κόσμον καὶ τὰς Δυνάμεις του. Ὁ ζῶν ἐν Χριστῷ ζῆ μὲν ἐντὸς τοῦ κόσμου, ὅλα ὁμοῦς τὰ τοῦ κόσμου εἶναι διὰ αὐτὸν «ὡς μὴ» (Α' Κορ. ζ' 29-31), διότι ὁ πιστὸς ἔχει μίαν καὶ μόνην ἀπασχόλησιν: «πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ» (Α' Κορ. η, 32, Β Κορ. ε, 9)⁷⁷. Οἱ φιλόσοφοι τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος ζοῦν, ἐπίσης—ὡς τέλειοι «θεοσεβεῖς»—ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰς ὑλικὰς ἐπιδράσεις τοῦ κόσμου τούτου. (Συνεχίζεται)

75. Ὁ Gould (ἔθ. ἄνωτ. σελ. 186) παρατηρεῖ «true nature of the ψυχή completely inverted».

76. Παρὰ τὰς ὁμοιότητας, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν εἰς τὸ θέμα τῆς ἐλευθερίας μεταξύ Πλάτωνος καὶ Παύλου, ὑφίσταται μία βασικὴ διαφορὰ. Ἐνῶ ὁ Πλάτων πιστεύει εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου Λόγου, ὡς μέσου τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ὁ Παῦλος προϋποθέτει, ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας, τὴν πίστιν. (Πρβλ. καὶ H. Lüdemann, «Die Anthropologie des Apostels Paulus, 1872. Ἴδε ἐπίσης καὶ τὸ περὶ βασικῶν διαφορῶν τμήμα τῆς παρούσης ἐργασίας: κεφ. 4, α «Λόγος καὶ ἀποκάλυψις»)

77. Πρβλ. καὶ R. Bultmann, «Theologie des N.T.», σελ. 34 κ.ε.